

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/356/32/86

OPINIE O SYTUACJI POLITYCZNEJ, SPOSOBIE
SPRAWOWANIA WŁADZY I JEJ FUNKCJONOWANIU
analiza wyników badań

Grudzień 1986

W badaniach nastrojów społecznych opinie o sytuacji politycznej i gospodarczej są ustalane co kwartał, opinie zaś dotyczące innych kwestii - bądź systematycznie, ale w większych odstępach czasu, bądź okazjonalnie. Przedmiotem systematycznych lub okazjonalnych badań są m.in. opinie o sprawowaniu władzy, o jej aktualnym funkcjonowaniu i zaufaniu do niej ze strony społeczeństwa. Szczególnie dużo uwagi poświęcono tym kwestiom w badaniach z lipca i października 1986 r.

W opracowaniu obok przedstawienia wyników badań z lipca i października¹ podejmujemy próbę ustalenia dynamiki poglądów w wymienionych kwestiach i ich wpływu na stan nastrojów społecznych rodzących się w związku z sytuacją polityczną i gospodarczą.

1. Długookresowe tendencje kształtowania się opinii o sytuacji społeczno-politycznej

W dłuższej perspektywie czasowej opinie o obecnej sytuacji politycznej w Polsce oscylują wokół określenia "ani dobra, ani zła" /tab.1/, a w odniesieniu do przyszłości "ani dobra, ani zła i pozostanie bez zmian" lub "dobra i pozostanie bez zmian" /tab.2/. W badaniach lipcowym i październikowym podjęto próbę uczynienia bardziej symetryczną skali, na jakiej badani oceniali sytuację. W wyniku tych modyfikacji wyraźnie ujawniła się tendencja badanych do formułowania umiarkowanych ocen sytuacji wewnętrznej kraju. Większość z nich dokonując oceny użyła w październiku takich określeń, jak "raczej dobra" lub "raczej zła". Poprzednio, nie dysponując takimi kategoriami badani częściej uciekali się do odpowiedzi "trudno powiedzieć" lub "ani dobra, ani zła". Zawsze jednak to ostatnie określenie było wśród nich najbardziej popularne.

Zmiana sposobu zadawania pytań zwiększyła precyzyjność informacji, utrudniła jednak porównywanie wyników. Porównywać można jedynie wypowiedzi badanych mających wyrobione opinie.

¹ "Co o tym myślisz? /7/" badanie przeprowadzono w lipcu 1986 r. na 1498-osobowej ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej ludności dorosłej. "Co o tym myślisz? /8/" badanie zrealizowano w październiku 1986 r. na 1473-osobowej próbie z tej samej zbiorowości.

Na tej podstawie można mówić o poprawie nastrojów społecznych na tle sytuacji politycznej zarówno w odniesieniu do dłuższego okresu, jak i ostatniego roku.

Tabela 1

w procentach

Ocena aktualnej sytuacji politycznej	Badani											
	X'86		VII'86		IV'86		XII'85		IV'85		XII'84	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Bardzo dobra	0,7	0,8	0,4	0,5
Dobra	7,4	8,0	18,3	20,8	4,1	4,9	5,7	7,1	2,8	3,0	2,9	3,4
Dość dobra	24,0	25,9	.	.	17,5	21,2	22,1	27,4	15,7	17,3	14,8	17,6
Ani dobra, ani zła	37,3	40,2	54,6	59,6	43,1	52,1	37,9	46,9	44,8	49,2	41,9	49,8
Raczej zła	14,5	15,6
Zła	5,5	6,0	13,9	15,3	14,4	17,4	12,8	15,9	22,0	24,2	20,7	24,6
Bardzo zła	3,3	3,6	2,9	3,3	3,6	4,4	2,2	2,7	5,7	6,3	3,9	4,6
Brak zdania	6,9	x	11,5	x	17,2	x	19,2	x	8,9	x	15,9	x

a - odsetki ogółu badanych, b - odsetki wypowiadających się na dany temat. Podobnie w tabelach 2,3,4,7,8,9,10,14,15,16,17 i 20.

Tabela 2

w procentach

Ocena aktualnej i przyszłej sytuacji politycznej	Badani							
	X'86		VII'86		IV'86		XII'85	
	a	b	a	b	a	b	a	b
Dobra i poprawi się	15,2	18,2	12,8	16,4	10,5	15,2	19,6	27,6
Przeciętna i poprawi się	7,3	8,7	18,5	23,7	10,2	14,8	9,4	13,2
Dobra i pozostanie bez zmian	14,4	17,2	3,5	4,5	8,8	12,8	6,4	9,0
Przeciętna i pozostanie bez zmian	23,3	27,9	24,5	31,5	20,5	29,8	18,1	25,5
Zła i poprawi się	2,3	2,8	1,6	2,1	1,5	2,2	1,6	2,3
Dobra i pogorszy się	0,6	0,7	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Przeciętna i pogorszy się	3,4	4,1	3,2	4,1	3,4	4,9	2,9	4,1
Zła i pozostanie bez zmian	11,4	13,6	7,4	9,4	8,3	12,0	5,8	8,2
Zła i pogorszy się	5,7	6,8	6,3	8,1	5,7	8,3	7,2	10,1
Bez oceny	16,3	x	22,1	x	30,9	x	27,0	x

W pełni porównywalne są oceny stanu nastrojów społeczeństwa formułowane przez badanych w kategoriach spokoju i odprężenia lub niepokoju i napięcia. Widać stałą i trwałą tendencję do poprawy sytuacji, niemniej jednak 38,5% respondentów nadal dostrzega pewne napięcia, a 4,1% zgoda duże /tab.3/.

Podobnie jest w przypadku opinii o przezwyciężeniu kryzysu /badanie z 1984 r./ lub zakończeniu konfliktu politycznego /badania z lat 1985 i 1986/². Jak wynika z tabeli 4, wyraźnie wzrósł odsetek osób przekonanych o normalizacji politycznej.

Tabela 3

w procentach

Ocena nastrojów społeczeństwa	Badani											
	X '86		VII '86		IV '86		XII '85		III '85		XII '84	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Całkowity spokój	4,6	1,9	3,1	3,2	2,7	3,0	2,8	3,0	2,0	2,3	0,8	0,9
Raczej spokój	40,6	47,0	49,9	52,2	31,5	35,1	38,7	44,2	29,7	33,2	32,8	36,4
Pewne napięcie	39,6	45,8	38,5	40,2	47,6	53,0	40,8	46,6	48,2	53,9	49,7	55,1
Bardzo duże napięcie	4,6	5,3	4,1	4,2	8,0	8,0	5,3	6,0	9,5	10,6	6,9	7,6
Trudno powiedzieć	10,1	x	4,2	x	10,0	x	12,4	x	10,5	x	9,4	x

Tabela 4

w procentach

Akceptacja poglądu o wyjściu z kryzysu /zakończeniu się konfliktu politycznego/	Badani					
	XII '84		XII '85		VII '86	
	a	b	a	b	a	b
Tak	2,2	2,4	5,8	8,1	5,9	6,9
Raczej tak	21,5	23,1	24,7	34,7	32,0	37,6
Raczej nie	32,9	35,4	26,8	37,6	29,7	34,9
Nie	36,4	39,1	13,9	19,5	17,4	20,5
Trudno powiedzieć, mam inny pogląd	6,2	-	28,8	-	14,7	-

² Użycie określenia "kryzys polityczny" było zasadne w odniesieniu do sytuacji Polski na początku lat osiemdziesiątych, a nie w ich połowie. Stąd decyzja, aby odczucia na temat zaawansowania normalizacji mierzyć przez odwołanie się do słowa "konflikt". Jak widać w tabeli 4, po wprowadzeniu tego słowa wzrosła liczba osób nie mających zdania. Wynika to prawdopodobnie z tego, że jest ono rzadziej używane potocznie i w środkach masowego przekazu. Nie wydaje się, aby zaważyło to w istotny sposób na wynikach.

Opinie o normalizacji politycznej w Polsce wyrażone w lipcu 1986 r. pozostają w ścisłym związku z oceną sytuacji politycznej. Współczynnik korelacji wynosi 0,401³. Dla pełniejszego zobrazowania tych powiązań w tabeli 5 przedstawiamy szczegółowe dane.

Tabela 5

w procentach

Ocena sytuacji politycznej	Wypowiedzi badanych na temat tezy: "Konflikt polityczny się zakończył"				
	tak	raczej tak	raczej nie	nie	trudno powiedzieć
Bardzo dobra	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0
Dobra	3,5	10,3	1,1	2,4	1,0
Taka sobie	1,7	19,0	7,3	18,3	6,4
Zła	0,1	0,8	0,9	5,8	6,4
Bardzo zła	0,1	0,0	0,0	0,6	1,1
Tragiczna	0,0	0,0	0,0	0,2	0,9
Trudno mi powiedzieć	0,8	2,0	5,4	2,4	1,4

O ile badani oceniający sytuację polityczną jako dobrą albo jako złą w większości konsekwentnie mówią odpowiednio o normalizacji lub konflikcie, to badani, dla których sytuacja nie jest ani dobra, ani zła, równie często mówią o zaniku, jak i trwaniu kryzysu politycznego.

2. Sprawowanie władzy

przeszłość - stan aktualny - konsekwencje dla przyszłości

Przedstawione wcześniej opinie warto ulokować na tle ogólniejszych poglądów na temat funkcjonowania polskiego systemu politycznego aktualnie i w przeszłości, zachodzących w nim zmian oraz wpływu obecnej polityki władz na rozwiązanie ważnych kwestii politycznych i społecznych.

³ Może on przyjmować wartość od -1,0 do 1,0. W naukach społecznych uważa się, że w przypadku tak licznej próby jak nasza współczynnik w granicach 0,1-0,2 świadczy o liczących się powiązaniach między cechami, a powyżej 0,21 - o silnym związku.

Na podstawie odpowiedzi na pytania dotyczące wymienionych kwestii można powiedzieć, że pewne aspekty funkcjonowania władzy są aprobowane przez większość, inne z kolei dezaprobowane. Są też takie problemy, co do których występuje polaryzacja poglądów⁴.

Większość badanych jest przekonana, że:

- nastąpiły pozytywne zmiany w sposobie działania władz tak w latach osiemdziesiątych, jak też w zestawieniu z poprzednią dekadą /tab.6/;
- przedstawiciele władz odnoszą się z szacunkiem do ludzi pracy /tab.11/;
- kontynuacja dotychczasowej polityki władz zaowocuje osiągnięciem porozumienia większości Polaków w najważniejszych sprawach /tab.9/;
- działanie władz centralnych zapobiegnie nawrotom kryzysów politycznych /tab.10/;

Polaryzacja poglądów występuje w takich kwestiach, jak:

- sposób postępowania władz w okresie stanu wojennego /tab.7/;
- możliwość wyrażania sądów o polityce władz /tab.8/;
- publiczne i otwarte dyskusowanie o wszystkich ważnych dla społeczeństwa problemach /tab.11/;
- wpływ aktualnych działań władz terenowych na zapobieganie nawrotom kryzysów /tab.10/.

Również większość /tab.11/ odrzuca poglądy, że w Polsce:

- w pełni i prawdziwie informuje się społeczeństwo o tym, co się dzieje w kraju i na świecie;
- jednakowo traktuje się pracowników niezależnie od ich poglądów i przynależności politycznej;
- istnieje wolność słowa, możliwość publicznego głoszenia własnych poglądów i otwartej, publicznej krytyki błędów popełnionych przez władzę;
- istnieje zwyczaj mówienia publicznie tego, co prywatnie.

⁴ O większości mówimy wtedy, gdy prawie 50% ogółu badanych wyraża się o sposobie rozwiązania danej kwestii pozytywnie lub negatywnie, a zwolenników poglądu przeciwnego jest stosunkowo niewiele, o polaryzacji zaś - gdy opcje na rzecz każdej z ocen występują mniej więcej równie powszechnie.

Tabela 6

w procentach

Kierunek i wielkość zmian w metodach sprawowania władzy	Badani porównujący obecne metody ze stosowanymi w latach:	
	siedemdziesiątych	trzech ostatnich
Znaczne zmiany na lepsze	7,9	6,9
Pewne zmiany na lepsze	48,1	50,7
Pewne zmiany na gorsze	14,5	14,0
Znaczne zmiany na gorsze	5,5	5,5
Trudno powiedzieć	23,0	22,0

Tabela 7

w procentach

Opinie o działaniu władz w czasie stanu wojennego	Badani	
	a	b
Zbyt pobłażano przeciwnikom socjalizmu	7,2	7,7
Środki przemocy stosowano wtedy, gdy było to konieczne	38,5	41,2
Działano zbyt surowo	24,1	25,7
Zdecydowanie nadużywano środków przemocy	23,8	25,4
Trudno powiedzieć	5,7	x

Tabela 8

w procentach

Opinie o istnieniu możliwości wypowiedzenia sądów o polityce władz	Badani			
	IV '86		VII '86	
	a	b	a	b
Istnieją możliwości:				
- nieograniczone	8,2	9,1	9,5	10,6
- z pewnymi ograniczeniami	31,5	35,2	33,5	37,3
- najwyżej w niektórych sprawach	30,4	34,0	28,3	31,5
Nie ma możliwości	19,4	21,7	18,4	20,5
Trudno powiedzieć	10,7	x	9,9	x

Tabela 9

w procentach

Opinie o stworzeniu szans na osiągnięcie porozumienia większości Polaków przez kontynuację dotychczasowej polityki	Badani			
	IV '86		VII '86	
	a	b	a	b
Zdecydowanie tak	3,7	4,9	5,7	6,9
Raczej tak	33,3	44,2	45,7	55,2
Raczej nie	27,6	36,7	24,3	29,4
Zdecydowanie nie	10,7	14,2	7,0	8,5
Brak zdania	24,6	x	16,6	x

Tabela 10

w procentach

Opinie o podejmowaniu działań zapobiegających nawrotom kryzysów przez władze: a - w ogóle, b - centralne, c - lokalne	Badani		
	IV '86	VII '86	
	a	b	c
Zdecydowanie tak	3,4	9,9	4,0
Raczej tak	36,0	45,5	36,3
Raczej nie	27,6	18,6	29,2
Zdecydowanie nie	11,3	8,1	11,1
Trudno powiedzieć	21,2	17,7	18,5

Retrospektywne spojrzenie pozwala nie tylko uchwycić dynamikę sytuacji społeczno-politycznej, lecz również jej najbardziej istotne punkty zwrotne. Były nimi działania władz w okresie stanu wojennego oraz na rzecz porozumienia się większości Polaków w najważniejszych sprawach. Uderzająca jest konsekwencja w poglądach badanych na te dwie wzajemnie sprzężone ze sobą sprawy /0,496/.

Tabela 11

w procentach

Poglądy	Odpowiedzi				trudno mi powie- dzieć
	zdecydo- wanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydo- wanie nie	
Przedstawiciele władz odnoszą się z szacunkiem do ludzi pracy	7,3	50,8	23,1	8,3	9,9
Przedstawiciele władz przestrzegają prawa	3,7	35,8	22,2	8,8	28,8
Istnieje możliwość publicznego dyskutowania o wszystkich problemach ważnych dla społeczeństwa	6,1	41,0	29,6	12,3	10,3
Władza dba o warunki życia obywateli	3,8	43,2	25,1	13,6	13,6
Władza przy podejmowaniu decyzji liczy się ze zdaniem ludzi pracy	5,9	40,9	31,4	12,3	8,9
Ważne stanowiska kierownicze obsadza się ludźmi kompetentnymi	3,3	29,0	33,3	11,9	21,8
Styl życia przedstawicieli władz odpowiada zasadom ustroju socjalistycznego	2,7	23,6	22,8	14,0	36,1
W pełni i prawdziwie informuje się społeczeństwo o tym, co dzieje się w Polsce i na świecie	2,5	27,8	33,9	17,7	17,5
Jednakowo traktuje się pracowników niezależnie od przekonań politycznych i przynależności partyjnej	3,1	28,1	33,2	19,8	15,2
Istnieje wolność słowa, możliwość publicznego głoszania własnych poglądów	2,3	27,4	35,9	20,5	13,1
Istnieje możliwość otwartej, publicznej krytyki błędów popełnionych przez władzę	2,1	24,7	38,7	20,7	13,4
Ludzie publicznie mówią to samo, co prywatnie	1,1	11,9	39,5	35,4	11,3

Częściej niż co trzeci badany skłania się jednocześnie do pozytywnej opinii o stanie wojennym oraz o szansach osiągnięcia porozumienia narodowego twierdząc, że w okresie tym przemoc jeżeli w ogóle była stosowana, to tylko wtedy, gdy było to konieczne, oraz że polityka władz powinna zaowocować w przyszłości porozumieniem większości Polaków. Co dziesiąty ankietowany piętnuje władze za nadużywanie przemocy w stanie wojennym i nie wierzy, aby ich polityka mogła doprowadzić do porozumienia większości społeczeństwa /tab.12/.

Tabela 12

w procentach

Ocena działania władz w okresie stanu wojennego	Opinie o stwarzaniu szansy osiągnięcia porozumienia narodowego przez politykę władz				
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć
Zbyt pobłażano przeciwnikom socjalizmu	1,5	4,1	0,8	0,7	0,2
Środki przemocy stosowano wtedy, gdy było to konieczne	3,3	26,6	4,8	3,8	0,1
Działano zbyt surowo	0,5	8,9	5,3	8,1	1,5
Zdecydowanie nadużywano przemocy	0,3	4,8	3,9	10,6	4,4
Inne poglądy	0,1	1,7	1,8	1,4	0,9

Czynnikiem silnie kształtującym optymizm badanych w sprawie osiągnięcia trwałego porozumienia narodowego jest przeświadczenie o istnieniu możliwości wypowiadania sądów o polityce władz /0,550/ - tabela 13.

Tabela 13

w procentach

Ocena możliwości wypowiadania się o polityce władz	Opinie o stwarzaniu szansy osiągnięcia porozumienia narodowego przez politykę władz				
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć
Nieograniczone	2,2	6,1	1,1	0,3	0,1
Z pewnymi ograniczeniami	2,7	23,1	3,8	3,6	0,3
Raczej nie istnieją	0,3	3,6	4,6	1,3	0,2
Nie ma takich możliwości	0,4	10,5	4,6	11,2	1,5
Trudno powiedzieć	0,2	2,8	2,6	8,1	4,8

Jak wynika z tabeli 13, ponad 1/3 badanych jednocześnie sądzi, że istnieją możliwości wypowiedzenia się na temat polityki władz i że służy ona porozumieniu narodowemu, a 1/5 wyraża w obu sprawach negatywne opinie. Warto zauważyć, że zdecydowana większość badanych mających zdanie w każdej z tych kwestii zajmuje identyczne stanowisko.

Wszystko to potwierdza istnienie ujawnionego m.in. we wcześniejszych badaniach CBOS stereotypu Polski jako państwa tylko częściowo demokratycznego, w którym władze na ogół mają dobrą wolę i dobre intencje. Lepiej przy tym myśli się o intencjach władz centralnych niż terenowych i lokalnych.

3. Zaufanie do władzy i opinie o jej funkcjonowaniu

W badaniu październikowym zapytaliśmy badanych, jak oceniają stopień zaufania większości społeczeństwa do władz, oraz czy sami ufają władzy czy też jej nie ufają. Opisując swój stosunek, badani częściej mówili, że jest on bardziej korzystny niż ten, który postrzegają w całym społeczeństwie /tab.14/. Oznacza to, że nadal utrzymuje się stereotyp braku zaufania społeczeństwa do władzy. Przemawiają za tym również następujące deklaracje badanych: 52,7% twierdziło, że większość ludzi w Polsce sprawiedliwie, zgodnie z rzeczywistością ocenia działalność władz, 21,6% - że gorzej niż zasługują one na to, a 9,0% - że lepiej.

Tabela 14

w procentach

Ocena zaufania społeczeństwa do władz	Badani							
	X ⁸⁶		IV ⁸⁶		VI ⁸⁵		XII ⁸⁴	
	a	b	a	b	a	b	a	b
Bardzo dobra	0,8	0,8
Dobra	5,9	6,2	1,1	1,3	4,6	5,2	3,0	3,2
Dość dobra	17,9	18,6	6,3	7,4	16,0	18,1	15,8	16,7
Ani dobra, ani zła	32,5	33,9	34,6	40,4	39,2	44,5	39,8	42,0
Raczej zła	21,3	22,2
Zła	10,6	11,0	32,8	38,3	19,3	21,9	28,7	30,4
Bardzo zła	7,0	7,3	10,9	12,7	9,1	10,3	7,1	7,5
Brak oceny	3,6	x	13,2	x	11,7	x	5,9	x

Opinie o aktualnym funkcjonowaniu instytucji politycznych były wyraźnie zróżnicowane w zależności od tego, czy dotyczyły generalnych rozstrzygnięć władzy, czy też jej operatywnego działania. Tym właśnie można tłumaczyć znaczne rozbieżności między oceną stopnia społecznego poparcia dla kierownictwa politycznego kraju, zakresu swobód obywatelskich i sytuacji wewnętrznej krajów socjalistycznych /tab.15/ a oceną społecznego zaufania do władz centralnych, funkcjonowania władz terenowych, aktywności politycznej i społecznej obywateli /tab.16/, poprawności polityki kadrowej we władzach obu szczebli /tab.17/. W przypadku pierwszej grupy problemów przynajmniej dobrą ocenę wystawiło w październiku 50-35% badanych, natomiast w przypadku drugiej - 17-26%. Można zatem mówić, że generalna aprobata założeń politycznych i ideologicznych nie oznacza braku zastrzeżeń do ich praktycznej realizacji.

Tabela 15

w procentach

Ocena	Przedmiot oceny					
	X '86		IV '86		III '85	
	a	b	a	b	a	b
1	2	3	4	5	6	7
Zaufanie do kierownictwa politycznego						
Bardzo dobra	5,3	5,9
Dobra	17,7	18,2	7,1	8,4	13,8	14,5
Dość dobra	26,4	27,2	22,4	26,4	31,3	33,2
Ani dobra, ani zła	25,9	26,7	32,9	38,8	31,8	33,9
Raczej zła	10,3	10,6
Zła	7,3	7,6	17,0	20,1	12,8	13,6
Bardzo zła	4,1	4,2	5,3	6,3	4,4	4,7
Brak zdania	2,6	x	14,9	x	5,3	x
Zakres swobód obywatelskich						
Bardzo dobra	2,2	2,4
Dobra	10,5	11,3	6,6	7,9	12,1	14,1
Dość dobra	22,7	24,5	19,7	23,1	26,9	31,2
Ani dobra, ani zła	27,5	29,7	30,7	36,7	31,1	36,1
Raczej zła	12,8	13,8
Zła	10,4	11,3	20,2	24,1	10,7	12,4
Bardzo zła	6,5	7,0	5,3	7,8	5,3	6,2
Brak zdania	6,9	x	16,1	x	13,8	x

cd.tabeli 15

1	2	3	4	5	6	7
	Sytuacja wewnętrzna w krajach socjalistycznych					
Bardzo dobra	1,3	1,5
Dobra	11,1	12,7	5,3	7,4	6,6	8,3
Dość dobra	23,1	26,5	18,2	25,3	19,1	24,2
Ani dobra, ani zła	27,1	31,1	30,8	42,8	32,1	40,6
Raczej zła	13,9	16,0
Zła	6,7	7,7	14,6	20,3	15,5	19,6
Bardzo zła	3,9	4,5	3,1	4,3	5,8	7,3
Brak zdania	12,7	x	27,7	x	20,5	x

Tabela 16

w procentach

Ocena	Przedmiot oceny					
	X '86		IV '86		VI '86	
	a	b	a	b	a	b
1	2	3	4	5	6	7
	Zaufanie społeczeństwa do władz centralnych					
Bardzo dobra	0,8	0,8
Dobra	5,9	6,2	1,1	1,3	4,6	5,2
Dość dobra	17,9	18,6	6,3	7,4	16,0	18,1
Ani dobra, ani zła	32,5	33,9	34,6	40,4	39,2	44,5
Raczej zła	21,3	22,2
Zła	10,6	11,0	32,8	38,3	19,3	21,9
Bardzo zła	7,0	7,3	10,9	12,7	9,1	10,3
Brak zdania	3,6	x	13,2	x	11,7	x
	Działalność władz terenowych					
Bardzo dobra	0,3	0,3
Dobra	3,9	4,3	2,3	2,8	7,1	8,2
Dość dobra	15,7	17,3	12,3	15,2	19,1	22,2
Ani dobra, ani zła	33,6	36,8	28,8	35,6	36,2	42,0
Raczej zła	22,2	24,3
Zła	9,9	10,8	31,1	38,4	16,8	19,6
Bardzo zła	5,7	6,2	6,5	8,0	6,9	8,0
Trudno powiedzieć	7,8	x	18,3	x	13,1	x

1	2	3	4	5	6	7
Aktywność polityczna i społeczna obywateli						
Bardzo dobra	0,6	0,7
Dobra	4,0	4,5	1,7	2,1	3,7	4,6
Dość dobra	13,0	14,5	9,7	11,8	12,4	15,3
Ani dobra, ani zła	27,5	30,7	32,0	38,9	36,1	44,5
Raczej zła	22,4	24,9
Zła	13,4	14,9	31,5	38,3	22,1	27,1
Bardzo zła	8,8	9,8	7,3	8,9	6,9	8,5
Brak zdania	10,1	x	17,2	x	18,7	x

Tabela 17

w procentach

Ocena	Przedmiot oceny											
	kompetencje zawodowe				uczciwość				polityka kadrowa we władzach			
	ludzi na stanowiskach kierowniczych we władzach:								centralnych		terenowych	
	centralnych		terenowych		centralnych		terenowych		IV '86			
									a	b	a	b
	a	b	a	b	a	b	a	b				
Bardzo dobra	0,7	0,8	0,4	0,5	0,7	0,9	0,3	0,4
Dobra	8,3	10,0	5,6	6,4	7,1	9,4	3,7	4,4	2,5	4,6	1,9	2,9
Dość dobra	18,8	22,7	16,3	18,8	13,9	18,5	12,9	15,4	7,2	13,2	7,4	11,3
Ani dobra, ani zła	26,8	32,4	30,7	35,2	23,1	30,6	27,6	32,9	19,8	36,2	23,0	35,2
Raczej zła	14,5	17,5	19,8	22,7	14,3	19,0	20,4	24,3
Zła	8,8	10,6	9,6	11,0	9,6	12,7	12,4	14,8	18,0	32,9	25,2	38,5
Bardzo zła	5,0	6,0	4,7	5,4	6,7	8,9	6,7	7,8	7,1	13,0	7,9	12,0
Brak zdania	16,7	x	12,6	x	24,4	x	15,8	x	45,3	x	34,0	x

W celu pogłębienia analizy związku pomiędzy sytuacją polityczną a jej gospodarczymi uwarunkowaniami poproszono ankietowanych o ocenę polityki gospodarczej rządu. Okazało się, że zależności są interesujące i istotne statystycznie /0,403/, dlatego przedstawiamy je w rozwiniętej formie w tabeli 18. Przesłanką

oceny sytuacji politycznej jako ani dobrej, ani złej jest u co czwartego badanego przekonanie, że trzeba dokonać dużych zmian w teoretycznie dobrej polityce gospodarczej rządu. Jedynie co dziesiąty ankietowany uważa, że sytuacja polityczna jest dobra i należy kontynuować politykę gospodarczą rządu bez jej istotnych zmian.

Tabela 18

w procentach

Ocena polityki gospodarczej rządu	Ocena sytuacji politycznej						
	bardzo dobra	dobra	ani dobra, ani zła	zła	bardzo zła	tragiczna	trudno powiedzieć
Dobra i nie wymaga zmian	0,1	4,4	3,9	0,5	0,0	0,0	0,7
W zasadzie dobra, choć wymaga pewnych zmian	0,1	6,8	12,3	0,7	0,1	0,0	1,4
Potrzebne są duże zmiany w teoretycznie dobrej polityce gospodarczej rządu	0,2	5,6	26,4	6,7	0,9	0,3	3,0
Zła, należy ją całkowicie zmienić	0,0	0,1	3,6	3,8	0,7	0,6	1,2
Nie mam zdania	0,0	1,4	6,6	2,3	0,1	0,3	5,2

Polityka gospodarcza rządu wpływa na stopień osobistego zaufania badanych do władz /0,372/ oraz na ich opinie o zaufaniu do nich ze strony większości społeczeństwa /0,367/. Trudno jest orzec, co jest przyczyną, a co skutkiem. Jeśli ktoś władzy nie ufa, to konsekwentnie nie ufa jej polityce gospodarczej. Bywa jednak, że respondent ufa władzy, ale ma zastrzeżenia do jej polityki gospodarczej. Należy przy tym dodać, że rozbieżność ta występuje częściej w ocenie zaufania osobistego niż społecznego.

Poglądy badanych na przyszłą sytuację polityczną wiążą się silniej z oceną polityki gospodarczej rządu /0,336/ i przewidywaniem losów reformy /0,352/ niż z oceną bieżącej sytuacji ekonomicznej kraju /0,320/.

Statystycznie dominującym poglądem jest przeświadczenie o niepewności zarówno co do wyników kontynuowanej reformy gospodarczej, jak i przewidywanej stabilizacji lub nieznacznej poprawy sytuacji, przy czym co dziesiąty badany sądzi, że jeśli sytuacja polityczna pozostanie bez zmian, to reforma gospodarcza się nie uda /tab.19/.

Tabela 19

w procentach

Perspektywy reformy gospodarczej	Dwuletnia prognoza sytuacji politycznej					
	zdecydowanie się poprawi	nieznacznie się poprawi	pozostanie bez zmian	nieznacznie się pogorszy	zdecydowanie się pogorszy	trudno powiedzieć
Reforma będzie kontynuowana i zakończy się powodzeniem	2,0	5,5	2,0	0,0	0,1	1,0
Reforma będzie kontynuowana, ale jej wynik jest bardzo niepewny	1,4	18,4	20,9	2,6	0,8	5,5
Wszystko wskazuje, że reforma gospodarcza się nie uda	0,3	2,0	10,1	3,2	2,6	2,6
Trudno mi powiedzieć	0,7	4,2	5,7	1,1	0,5	7,1

4. Nastawienie polityczne a opinie w niektórych kwestiach politycznych

Tytułem podsumowania warto pokazać, jak są powiązane omawiane poprzednio opinie w kwestiach szczegółowych z ogólnym nastawieniem politycznym badanych, wyrażającym się w ocenie aktualnej sytuacji politycznej i prognozach co do jej stanu w przyszłości. W odniesieniu do badania z lipca 1986 powiązania te obrazuje tabela 20, a w odniesieniu do badania z października 1986 - tabela 21.

Ogólne nastawienie polityczne w większym stopniu wyjaśnia opinie o funkcjonowaniu władz centralnych i zaufaniu do nich niż opinie o władzach terenowych czy aktywności obywatelskiej. Taki układ

Tabela 20

w procentach

Kwestie polityczne poddane ocenie w lipcu '86	Stopień wyjaśnienia poglądów na poszczególne kwestie ocenami aktualnej i przyszłej sytuacji politycznej
Działania władzy na rzecz osiągnięcia trwałego porozumienia narodu	38,6
Ocena stanu nastrojów społecznych, napięcia	31,8
Osobiste zaufanie do władz	27,8
Stan konfliktu politycznego	27,3
Możliwość wypowiadania swoich sądów o polityce władz	26,9
Działania władz centralnych na rzecz zapobiegania nawrotom kryzysów politycznych	26,7
Metody sprawowania władzy w ciągu ostatnich trzech lat	26,4
Demokratyzacja życia w porównaniu do lat siedemdziesiątych	25,4
Poszanowanie ludzi pracy przez władzę	25,4
Działania władzy na rzecz poprawy warunków życia obywateli	25,4
Liczenie się ze zdaniem ludzi pracy przy podejmowaniu decyzji przez władzę	25,1
Zaufanie większości społeczeństwa do władzy	23,7
Możność publicznych dyskusji o ważnych dla społeczeństwa problemach	23,1
Ocena działania władz w okresie stanu wojennego	23,0
Informowanie o wydarzeniach w kraju i na świecie	22,8
Przestrzeganie prawa przez przedstawicieli władz	20,2

Tabela 21

w procentach

Kwestie polityczne poddane ocenie w październiku '86	Stopień wyjaśnienia poglądów na poszczególne kwestie ocenami aktualnej i przysz- łej sytuacji politycznej
Zaufanie społeczeństwa do władz centralnych	35,2
Prawdziwość informacji o sytuacji kraju i na świecie	34,4
Zaufanie społeczeństwa do kierownictwa politycznego	33,5
Przestrzeganie prawa przez przedstawi- cieli władzy	32,4
Swobody obywatelskie, demokratyzacja życia politycznego	31,9
Uczciwość ludzi na stanowiskach kierow- niczych we władzach centralnych	31,5
Sytuacja wewnętrzna w krajach socjali- stycznych	28,9
Znaczenie wizyty Ryżkowa dla Polski	26,6
Kompetencje zawodowe ludzi na stano- wiskach kierowniczych we władzach centralnych	26,4
Warunki materialne społeczeństwa	22,2
Stosunki polsko-radzieckie	21,3
Kompetencje zawodowe ludzi na stano- wiskach kierowniczych we władzach tere- nowych	20,8
Uczciwość ludzi na stanowiskach kierow- niczych we władzach terenowych	20,6
Dominujące nastroje społeczne	19,1
Stosunek państw socjalistycznych do Polski	18,0
IRCh-a przyczynia się do likwidacji nieprawidłowości życia społecznego	17,9
Stosunki Państwo - Kościół	17,2
Działalność władz terenowych	16,2
Aktywność społeczna i polityczna oby- wateli	14,4

zależności zdaje się świadczyć o powszechności przekonania o tym, że sytuacja polityczna zależy od działań kierownictwa państwa, a nie od funkcjonowania całego mechanizmu państwowego z obywatelami włącznie czy na czele. Innymi słowy, sytuacja polityczna - według naszych respondentów - będzie dobra, gdy władza będzie o to zabiegła, a nie wtedy, gdy obywatele będą aktywnie wpływali na jej kształtowanie się.

Sprawdzono też, nie pokazując tego w tabelach, jak opinie dotyczące poszczególnych zagadnień gospodarczych wpływają na nastawienie polityczne. Okazało się, że wpływ ten jest znikomy. Wynika to prawdopodobnie ze szczególnego zatrwożenia badanych sytuacją gospodarczą, jakby ich bezradności wobec kwestii gospodarczych.

Odnotowania wymaga też inny fakt. W marcu⁵ i lipcu⁸⁶ na opiniach szczegółowych bardziej ważyło przekonanie o możliwości poprawy sytuacji politycznej w przyszłości, w październiku zaś ocena jej stanu aktualnego. Poprzednio bardziej pozytywnie mówili o sytuacji we wszystkich sprawach ci badani, którzy ogólną sytuację oceniali jako ani dobrą, ani złą i rokowali jej poprawę w przyszłości, niż ci, którzy uznawali ją za dobrą i przewidywali jej utrzymywanie się na dotychczasowym poziomie. W październiku natomiast było odwrotnie. Można domniemywać, że jest to symptom ukontentowania ostatnimi decyzjami władz i większego przekonania o tym, że aktualna sytuacja polityczna jest rzeczywiście dobra.

⁵ Patrz "Opinie o sytuacji politycznej i gospodarczej". CBOS, czerwiec 1986 r.